

ПРАСПЕКТ ПУШКІНА

Для расійцаў Пушкін не проста геніяльны паэт, але адзін з сімвалу дзяржавы, нароўні з двухголовым арлом, крамлёўскім зоркам і алімпійскім мядзведзем Мішкам. Калі расіец бачыць дзе-небудзь за межамі сваёй краіны помнік Пушкіну ці хаця б шыльду з надпісам “... імя А. С. Пушкіна”, для яго гэта не столькі знак павагі да канкрэтнага творцы, колькі сімвал расійскай прысутнасці. Ну, ды хай сабе! Паэт заўжды вышэй за дзяржаву, незалежна ад таго, якая дзяржава – таталітарная, дэмакратычная, расійская... Пра гэта і сам Аляксандр Сяргеевіч пісаў у вершы “Я памятник себе возвдвиг нерукотворный...”

Ёсць у Мінску і помнік Пушкіну, і праспект Пушкіна, прытым, хаця дагэтуль у Маскве няма праспекта Купалы і помніка Песняру (хоць ёсць бронзавыя стоды Шаўчэнкі і Руставелі). А ёсць яшчэ ў Беларусі і жывы Пушкін, асоба не менш вядомая ў народзе беларускім, чым ягоны расійскі цёзка.

Мабыць, бацькі нашага героя былі людзьмі неабыякавымі да культуры ўвогуле і да літаратуры ў прыватнасці, бо назвалі сына Аляксандрам. Для абсолютнага падабенства не хапала, каб яшчэ і бацька быў Сяргеем. Але бацька ў нашага Аляксандра – Мікалай. Дарэчы, наш герой любіць шакаваць мясцовае праразаіскэ чынавенства ды проста русафілаў гістарычным парадоксам – “Аляксандр Пушкін – беларускі нацыяналіст”. Ён – чалавек-правакацыя, ідэалагічная дыверсія. А пасля таго, як у 2000 годзе, прабіўшыся праз тры лініі аховы, Але́сь здзейсніў перформанс на прыступках рэзідэнцыі презідэнта, уся беларуская міліцыя пры слове “Пушкін!” уздрыгвае, як зенітчык пры сігнале паветранай трывогі.

У краіне, дзе замілаванасць Расіяй – дзяржаўная палітыка, без пачуцця гумару быць Аляксандрам Пушкіным немагчыма. Чалавек са слабою галавою мог бы і зламацца: усвядоміць сябе “истинно русским человеком”, штучна развіць у сабе настальгію па імперыі, ужыцца ў вобраз вялікага цёзкі, пачаць пісаць на трасянцы вершы пра “інтэграцыю” і ўрэшце з’ехаць у Расію. Но як жа Пушкіну без Расіі?

Алесю Мікалаевічу (у адрозненне ад Аляксандра Рыгоравіча) і без Расіі някепска. Болей за тое, у дадзены момант ён думае пра Італію. Но ў кішэні ляжыць запрашеннне на ўдзел у Фларэнтыйскім біенале жывапісу, а грошай на дарогу не хапае. Ад дзяржавы пры ягоным характары дапамогі не дачакаешся. Трэба рупіца самому. Што ж да Расіі, дык яна для Алеся Пушкіна ні ў якім разе не духоўная айчына, а толькі геапалітычная і культурніцкая рэальнасць. Прынамсі, вядомасць у Беларусі для яго даражэйшая за славу дзе заўгодна, у тым ліку і на ўсход ад Смаленска.

Аднак Алесь Пушкін, як і кожны творца, не супраць того, каб пашырыць кола сваіх гледачоў, каб свет пабачыць і сябе свету паказаць. Сёлета 25 сакавіка маскоўскія беларусы, якія штогод адзначаюць Дзень Волі палітычнымі і культурніцкімі акцыямі, ладзілі ў “белакаменнай” персональную выставу пад інтыгойным назовам “А. Пушкін і ягоная Беларусь”. Алесь ганарыцца поспехам выставы. Было шмат наведнікаў, для якіх гэтая экспазіцыя фактычна стала адкрыццём Беларусі. Была цікавасць з боку СМІ, увага з боку ўрада Масквы і прапанова ўдзелу ў міжнароднай выставе, што неўзабаве адбудзеца ў расійскай сталіцы. Алесь Пушкін поспех свой успрымае як належнае, маўляў, так і мае быць.

Алеся Пушкіна, на маю думку, не можа не радаваць тая акаличнасць, што, хоць прылашчаныя ўладай мастакі РБ па старой савецкай звычыцы са скуры вылузваюцца, каб спадабацца Маскве, – прадстаўляць Беларусь у сталіцу РФ запрашаюць яго, беларускага патрыёта, які не хавае сваіх

поглядаў, адмоўнага стаўлення да “інтэграцыі”, а стасункі з “родным” чынавенствам мае традыцыйна напружаныя, каб не сказаць горш. Гэта да гонару расійцаў, якія разумеюць, што акрамя афіцыйнай ёсць яшчэ і сапраўдная Беларусь.

Калісьці, па маладых гадах, чытаў я кнігу “Подсудимого звали искусство”. Гэта быў зборнік аповедаў пра адвечны канфлікт мастака і ўлады. Героі кнігі – творцы, што належаць сусветнай гісторыі: Мікаеланджэла, Дам'е, Курбэ, Барлах... Па зразумелых прычынах аўтар абмінуў увагу мастакоў – ахвяраў бальшавіцкага рэжыму, хоць “сацыялістычны рэалізм” нямала паламаў лёсаў ды змарнаваў талентаў. Мне падумалася, калі рабіць такую кнігу на беларускім матэрыяле, дык у яе абавязкова мусіла б трапіць творчая біяграфія Алеся Пушкіна. Бо за свае мастацкія акцыі і палітычныя погляды ён неаднойчы трапляў пад судовы пераслед і турэмнае зняволенне (і пры СССР у часы так званай “перабудовы”, і ў незалежнай Беларусі). Цэнзура шмат разоў здымала ягоныя работы з экспазіцыяў групавых выставаў, а персанальная – забараняліся. Ягоны роспіс у Магілёўскім касцёле Святога Станіслава “на ўсялякі выпадак” да лепшых часоў закрылі палатном. У роднай вёсцы мастака дагэтуль не асвеченая распісаная ім царква, бо цырымонія асвячэння патрабуе прысутнасці чыноўнікаў РПЦ з Мінска, а мясцовы бацюшак з жахам уяўляе, што вось прыедуць яны і пабачаць... Яго пазбаўлялі майстэрні, без усялякіх юрыдычных падставаў адабралі створаную ім з дапамогаю прыватных мецэнатаў мастацкую галерэю. Да таго ж, дзяржаўным мастацкім зборам забаронена набываць творы Алеся Пушкіна, а дзяржаўным СМІ – браць інтэрв'ю і ўвогуле звяртаць на яго ўвагу, хоць часам не заўважаць мастака проста немагчыма.

Варта адзначыць, што да ўсіх гэтых непрыемнасцяў Алеся ставіцца па-філасофску. Каго іншага такое жыццё даўно прымусіла б альбо змяніць стыль паводзінаў і лад думак, альбо шукаць іншую прафесію і працу, а можават і краіну (магчыма, нешта падобнае прыходзіла

і яму ў галаву, бо нават карціну напісаў “Бывай, Айчына!”). Але ні сам змяняцца, ні краіну мяняць ён не будзе. Алесь Пушкін успрымае гэтыя канфлікты як непазбежныя выдаткі творчасці, як наканаванае выпрабаванне, праз якое творца мусіць прайсці.

Хэпенінгі-перформансы, станковы і насценны жывапіс, сцэнаграфія, плакат – што б ні рабіў Алесь Пушкін, гэта заўжды важкае, асэнсаванае слова пра вечнае і наадзённае, у якім удумлівы глядач убачыць знак павагі да папярэднікаў і клопат пра будучыню. У адрозненне ад шэррагу сваіх калегаў, як “авангардысцкага”, так і “класічнага” напрамкаў, якія лічаць, што да іх мастацтва ўвогуле не было, Алесь Пушкін бачыць сябе спадкаемцам справы, распачатай за шмат пакаленняў да яго. У той час, як у вачах прыхільнікаў перформансу ён натуральны авангардыст, аматары жывапісу ведаюць яго як майстра рэалістычнай традыцыі (менавіта ў такой якасці яго запрашаюць на Фларэнтыйскае біенале).

Калі ўсё ж уявіць, што ў нейкім калене Алесь Пушкін сваяк Аляксандру Сяргеевічу, дык сваім жыццём і творчасцю ён абвяргае вядомае выслоюе, што прырода рупліва папрацаваўшы над геніем, потым адпачывае ў ягоных нашчадках... Думаецца, што “сонца рускай паэзii” радуеца, назіраючы з нябесаў за справамі свайго беларускага цёзкі. Дарэчы, першым назваў Алеся вялікім мастаком расіец – старшыня Дзяржжаўнай экзаменацыйнай камісіі на абароне дыпломаў БДТМІ ў 1990 годзе, Народны мастак РСФСР, правадзейны сябра Акадэміі мастацтваў СССР Уладзімір Ветрагонаў, які лічыцца класікам савецкага выяўленчага мастацтва. Пабачыўшы дыпломнную працу Алеся – велізарны насценны роспіс “Парнат” у інтэр'еры Рэспубліканскай школы-інтэрнату па музыцы і выяўленчым мастацтве, ён сказаў літаральна наступнае: “Калі б гэтай работай абараняўся цэлы курс, увесь сёлетні выпуск манументалістаў, дык усе дыпломнікі атрымалі б вышэйшую адзнаку. Але гэтую працу зрабіў адзін чалавек і зрабіў выдатна. Я віншую Беларусь з нараджэннем вялікага мастака”.

Потым многія дыпломнікі спрабавалі пайтарыць подзвіг Алеся Пушкіна: браліся за буйныя аўтэкты, спрабавалі аздобіць сцэны розных будынкаў. Алесь, можна сказаць, справакаваў гігантаманію сярод студэнтаў-манументалістаў. Але зрабіць лепш за яго не здолеў ніхто.

Алесь Пушкін мастак, але пры іншых варунках мог бы стаць акторам – каб потым выбіцца ў рэжысёры і быць на сцэне гаспадаром, а не выканаўцам чужой волі. Пэўна, выяўленчае мастацтва прывабіла яго якраз высокай ступенню самадастатковасці. У адрозненне ад кіно і сцэны, дзе твор – вынік калектыўнай працы і, як правіла, безумоўнага падпарадкоўвання “дырыжору”, жывапісец сам сабе і драматург, і рэжысёр, і актор. А цяпер яшчэ і менеджэр. Гэта цяжка, але свабода заўжды дорага каштую.

Асабіста для мяне творчасць Алеся Пушкіна каштоўная тым, што прымушае задумвацца над простымі пытаннямі, на якія няма ды і не можа быць простых адказаў. Ягоныя нацюроморты, партрэты, краявіды, сюжэтныя палотны ў роўнай ступені прывабныя і для эстэта, якога цяжка чымосьці здзівіць, і для гледача звычайнага, які, магчыма, выпадкова трапіў на выставу. Карціны не абцяжараныя складанай сімвалікай і тэхнічнымі эффектамі. Проста і зразумела – “як у жыцці”, хіба што крыху прыгажэй. Дык на тое і мастацтва, каб рабіць свет лепшым.

Гаўрыла Вашчанка, які быў кірауніком кафедры манументальна-дэкаратыўнага мастацтва падчас вучобы Алеся Пушкіна, прыгадвае, што іншы раз яго трэба было сапраўды стрымліваць, каб ён не маляваў “занадта прыгожа”. Удакладню, што гаворка ідзе не пра ту ю прыгажосць, якую называюць “салоннай”. Проста сам Гаўрыла Вашчанка – майстар “сурогата стылю”, і графічная вытанчанасць жывапісу Алеся Пушкіна, відаць, падавалася яму неадпавядальнай канонам манументальнага мастацтва. Тое, што натуральна ў мініяцюры, хутчэй за ўсё не будзе пасаваць насценнаму роспісу. Але менавіта гэтая вытанчанасць у спалучэнні з манументальным размахам уразіла старшыню Дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі на абароне дыпло-

му. Менавіта ў такой манеры, якая выклікае ўспамін пра класічную японскую гравюру і пра жывапіс амерыканца Эндрю Уайета, напісаныя ў студэнцкія часы “Эпітафія дзеду” і “Партрэт маці”. Я асабіста без гэтых твораў не ўяўляю нашае мастацтва канца мінулага стагоддзя.

Але тады ж створана і самая жорсткая карціна Алеся Пушкіна – “З мінулага”. Чырвоная вертыкаль на белым тле. Для гэтага твора не падыходзіць вызначэнне “жывапіс”, бо на палатне не фарба, а кроў аўтара. Стварэнне гэтай карціны было для Пушкіна не толькі творчым, але і сакральным актам. З твораў пазнейшага часу найбольш вядомыя тыя, што мастак экспанаваў на выставах суполкі “Пагоня”. Гэта “Рукі, якія моцна трymаюць сякеры”, “Под российскими сапогами”, “Пленэр у Беларусі”. У іх выразна прачытаецца палітычны змест, але сам мастак лічыць, што са зменаю ўладаў зменіцца і ўспрыманне гэтых і ім падобных твораў. У новым часе новы глядач знойдзе ў іх новы сэнс. Тоё, што зараз называецца “Под российскими сапогами”, зменіць назvu на “У горад па навуку”, а потым і ўвогуле будзе праста “Нацюромтам”.

Сёння людзі ўважліва ўгляджаюцца ў роспісы касцёлу ў Магілёве і царквы ў Бабры, шукаюць партрэты вядомых асобаў. А каму яны, тыя асобы, будуць цікавыя праз некалькі гадоў? Хіба што гісторыкам мастацтва, якія да-кладна распішуць, како Алеся Пушкін змясціў у пекла, а како на неба. А людзі будуць успрымаць тыя роспісы проста як аздобу храмаў, і не болей за тое.

За апошнія гады Алеся Пушкін напісаў шмат рамантых краявідаў гістарычных мясцінаў Беларусі. Ён стварыў жывагісную эпапею роднай вёскі. Можа, некалі скажуць, што Алеся Пушкін уславіў Бобр, як Шагал – Віцебск, а Тарасевіч – Валілы... Сёння ж і на станковых палотнах і ў насценных роспісах Алеся Пушкіна глядач успрымае найперш вобразы звыклыя, узятыя з реальнага жыцця. Вока спыняеца на непрыдуманых людзях, краявідах, рэчах. У выніку праз рэаліі, якія лёгка пазнаюцца, вымалёўваецца канкрэтны час і канкрэтная краіна. Наша з вамі Беларусь. Але каб

так “проста” і пераканаўча намаляваць свайго сучасніка, адлюстраваць навакольны свет, трэба, акрамя разумення часу, мець добры мастацкі досвед, трymаць у галаве Рафаэля, Веласкеса, Пікаса, Далі... – карацей кажучы, усю “табліцу Мендзялеева” сусветнай культуры.

Гісторыя культуры непарыўна звязана з гісторыяй рэлігіі. Кожны мастак, які насамрэч імкнецца стварыць уласную мадэль Сусвету, мусіць вызначыцца адносна свайго стаўлення да яе і акрэсліць ролю і месца рэлігіі ва ўласнай творчасці. Дарэчы, не сорамна быць і атэістам. Бо атэізм – гэта таксама рэлігія, толькі без Бога. Расійскі філосаф мінулага стагоддзя трапна назваў атэізм “шляхам да Бога з чорнага хода”. Стасункі Алеся Пушкіна з рэлігіяй, як і ў кожнага чалавека, што мае разум, складаныя і неадназначныя. Ён бачыць у ёй сістэму маральных каштоўнасцяў, якіх часам не хапае нашаму прагматычнаму свету. Рэлігійны змест маюць шэраг ягоных станковых твораў. Святыя ў Алеся Пушкіна не нейкія адасобленыя ад нашых клопатаў постаці. Яны для мастака такія ж жыхары гэтай зямлі, як ягоная маці, бацька, дзед. А вось у партрэтах дзеячоў нацыянальнай культуры і вызвольнага чыну нечакана з'яўляеца “іконная” ўрачыстасць, нібыта аўтар бачыць іх кананізаванымі ў Саборы святых і пакутнікаў зямлі Беларускай.

Цяпер Алею Пушкіну трыватць сем. Інстытут ён скончыў трывацца гадоў назад. За час, што мінуў з моманту атрымання дыплому, ім зроблена дастаткова, каб даследчыкам не толькі канстатаваць факт ягонай прысутнасці ў беларускім мастацтве, але і асэнсоўваць унёсак у нацыянальную культуру. Творы, якімі Алеся Пушкін найбольш праславіўся, немагчыма павесіць у музеі. Гэта перформансы, тэатралізаваныя дзеі, што маюць на мэце прыцягнуць увагу публікі да нейкага факту, з'явы альбо падзеі. Першы перформанс мастак ладзіў у 1989 годзе. Ён быў прысвячаны семдзесят першым угодкам абвяшчэння Незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі. Па tym часе Алеся Пушкін вучыўся на пятym курсе аддзялення манументальна-дэкаратыўнага мастацтва. Напачатку ён

планаваў зрабіць у памяшканні інстытута выставу творчых работ – плакатаў, прысвечаных гісторыі Беларусі апошніх сямідзесяці гадоў: Курапаты, Чарнобыль, лінгвацыд... Пайшоў па дазвол да рэктара. Калі Васіль Шаранговіч пачуў пра тэматыку выставы, дык забараніў яе. Асабліва, мяркую, рэктара шакаваў плакат, які потым фігураваў ва ўсіх дзяржаўных (а значыць – камуністычных) газетах. Выявы двух сцягоў – бел-чырвона-белага і БССРаўскага. БССРаўскі перакрэслены чорнымі лініямі. Надпіс: “Хопіць “сацыялістычны”, адродзім народную Беларусь!”.

Тады Алесь Пушкін вырашыў зрабіць выставу перасоўнай. А каб напярэдадні з інстытуцкай майстэрні плакаты не скралі, перанёс іх у бункер-бамбасховішча ў двары інстытута. Прайсціся з плакатамі і нацыянальнымі сцягамі па праспекце Алесь Пушкін прапанаваў аднакурснікам. Адмовіліся. Матывацыя такая: “Ты, Саша, выдатнік вучобы, да таго ж – “афганец”. Цябе, калі што, так проста з інстытута не выштурхнуць. А мы – хто пропускі мае, хто “тройкі”. Так што з намі хутка разбяруцца. Таму, даруй – не пойдзем”. (І насамрэч, калі потым на рэктара ціснулі: “Выгони Пушкина из института!”, – Васіль Пятровіч адказваў: “За што? Ён выдатнік вучобы. Яшчэ пабачыце, які ён зробіць дыплом!”). Пайшлі з Алесем іншыя людзі. З плакатамі на грудзях і на спіне, як “чалавекрэклама”, з бел-чырвона-белым сцягам і мегафонам, праз які ён прамаўляў мінакам пра сакральную дату гісторыі – 25 сакавіка 1918 года, Алесь Пушкін паспей зрабіць толькі некалькі кроکаў. Яго ўжо чакалі міліцыянты ў форме і кадэбісты ў цывільнім... Ішоў чацвёрты год “перабудовы”, да развалу СССР заставалася два гады, а мясцовае чынавенства рэагавала на грамадскія ініцыятывы так, нібыта нічога вакол не змянілася, і ўсё вечна будзе, як было.

Тых некалькіх кроکаў па цэнтральным праспекце Мінска з нацыянальным сцягам у руках мастаку хапіла, каб увайсці ў гісторыю Беларусі. У той дзень Ленінскі праспект быў праспектам Пушкіна. У той дзень у беларускім мастацтве скончыўся Савецкі Саюз.

Каб патлумачыць гэтую думку, я дазволю сабе экспертысці ў гісторыю. Гісторычны час не заўсёды супадае з астранамічным. То, што мы называем ёмістым словам “век”, “стагоддзе”, “эпоха” не заўжды ўкладаецца ў абароты Зямлі вакол Сонца. Тут іншы гадзіннік, іншы адлік. Так, XVIII стагоддзе, “эпоха каралёў”, скончылася ў 1789 годзе штурмам Бастыліі, не дабраўшы да стандарту адзінаццаць год. А вось XIX стагоддзе праіснавала да Першай сусветнай вайны, прыхапіўшы чатырнаццаць гадоў ад стагоддзя XX, а тое, у сваю чаргу, – адзін год ад XXI (гэта было на нашых вачах: 11 верасня 2001 года). Так у гісторыі палітычнай. А ў культурніцкай гісторыі мяжы эпохай – гэта твор, які падводзіць рысу пад мінульым часам і праграмує сцвярджае эстэтыку новага часу. Такі твор адначасова сімвалізуе тупік і прарыў.

Пачатак XX стагоддзя ў мастацтве – “Чорны квадрат” Казіміра Малевіча. Гэты твор (язык не паварочваецца называць яго “палатном” альбо “карцінай”) нарадзіўся ў той жа год, калі распачалася Першая сусветная вайна. Гэта, так бы мовіць, на глабальным узроўні. Але ў мастацтве шэрагу рэгіёнаў і асобных краінаў яшчэ доўга цягнулася XIX стагоддзе, замаскаванае напачатку пад “рэвалюцыйны авангард”, а потым – “сацыялістычны рэалізм”. Аднак і ў новых дэкарацыях яно заставалася класіцызмам Энгра і Давіда. Праўда, з карэкцыяй на інтэлект малаадукаванага плебесіту.

Так было і ў афіцыйным мастацтве Савецкай Беларусі. У манументах чужынцам, у “прагінанні” перад “старэйшым братам”, ва ўхваленні гібельных для нацыі ідэяў зафіксаваны наш “спынены час”, несвабодны стан нашага грамадства, адсутнасць дзяржавнага суверэнітэту. Неформальнае, не заангажаванае ўладаю мастацтва таксама не надае нам вялікага гонару. Яно відавочна сведчыць, што мы спазніліся на кірмаш сусветнай культуры. Ганаровыя месцы ўжо размеркаваныя. На сцэне мы мусім задаволіцца ўдзелам у масоўцы, у зале – галёркаю.

Я, зразумела, спрошчваю сітуацыю, але толькі дзеля того, каб выявіць сутнасць. Аднак не будзе памылкаю і іншая трактоўка нашай культурніцкай спадчыны ў мінульым

стагоддзі. Гісторыя нашай краіны такая ж унікальная, як і гісторыя якой заўгодна іншай. Адпаведна, непаўторным з'яўляецца і мастацтва, якое адлюстроўвае наш гістарычны шлях. У мастацтве на вобразным узроўні фармулюеца тое, што потым адбываецца з краінай і народам. Як толькі нейкая культура з рэгіянальнай (“рэспубліканскай” паводле савецкай тэрміналогіі), арыентаванай на вонкавы цэнтр, становіцца самадастатковай, варта чакаць змены ў палітычным статусе гэтай тэрыторыі. Самабытная, самадастатковая культура – гэта, што ні кажы, сур'ёзная заяўка народа на суверэнітэт ці хоць бы палітычную аўтаномію. У гэткім свяtle нават такая чыста мастацкая з'ява, як арыгінальная стылістыка жывапісу і графікі БССР у 60-я гады альбо зварот да этнографічных матываў у 70-я – пачатку 80-х, аб'ектыўна рыхтавалі грамадскую думку да палітычных пераменаў.

У беларускім мастацтве, інакш кажучы, у матэрыялізаванай свядомасці нацыі, імперыю пахавалі 25 сакавіка 1989 года, калі мастак Алесь Пушкін выйшаў на праспект, што насіў тады імя Леніна, каб голасна сказаць: “Хопіць “сацыялістычны”, адродзім народную Беларусь!”

Сёння, калі Алесь Пушкін ужо постаць знакавая, у галаву не ўкладаецца, што ён мог стаць кімсьці яшчэ, акрамя як мастаком. Але з дзяцінства ён рыхтаваў сябе да іншай прафесіі. Як ужо было сказана раней, паходжаннем Алесь Пушкін вясковец, нараджэнне вёскі Бобр, што на Міншчыне. У вясковым “табелі рангаў” надзвычай высока стаіць доктар. Вось пра такую прафесію для свайго сына марыла Алесева маці. Жыццёвая мудрасць казала ёй, што ўрач патрэбны ўсім, ва ўсе часы, пры ўсіх рэжымах. А значыць, калі Алесь выб'еца ў медыкі, дык без працы і без грошай не застанецца. Да гэтага яе падштурхоўвала і трывога за ўласнае, не надта моцнае здароўе. І пайшоў бы Алесь шляхам сваяка, які здолеў зрабіць медычную кар'еру, стаць выкладчыкам у Другім маскоўскім медычным інстытуце. Так і было б, калі б не прыехаў у вёску Бобр выкладчык Рэспубліканскай школы-інтэрната па музыцы і выяўленчым мастацтве Пётр Шарыпа з заданнем шукаць

таленты, дзе нагледзеў Алеся. Вучыўся Алеся, па ягоных словах, у школе-інтэрнаце роўна, нічым асаблівым сярод аднакласнікаў не вылучаўся, можа таму, што ў школцы праблемы былі альбо ў занадта таленавітых, альбо ў лайдакоў. Ні да першых, ні да другіх ён сябе не далучае.

Школа-інтэрнат стала трампінам у тэатральна-мастацкі інстытут. Праўда, на студэнта ўсё ж такі паклала вока Савецкая Армія, якая тады “вызвала” Афганістан. Давялося і Алеся Пушкіну наведаць гэтую краіну ў складзе “абмежаванага кантынгенту”. Па вяртанні дадому ён дэманстрытаваў адмовіўся ад належных яму дзяржаўных узнагародаў і ад усіх прывілеяў, якія прадугледжваў статус “афганца”.

Афганскі эпізод у біографіі Алеся Пушкіна вызначыў яго нае стаўленне да жыцця і творчасці. Адтуль, з афганскіх гор вынес шараговец, тэхнік па ўзбраенні, якому даводзілася рыхтаваць да вылету баявых верталёты, непрыняцце гвалту ў якіх заўгодна формах. Ні ў жыцці, ні ў мастацстве. Калі запытаў Алеся, ці разумеў ён тады, у 1989 годзе, чым рызыкуе, ладзячы каля інстытута легендарны хэпенінг, ён адказаў: “Пасля Афганістана я нічога не баюся”.

На тую пару ў культуры выявіліся два супрацьлеглыя кірункі. “Соц-арт” – з’ява, блізкая па змесце да крытычнага рэалізму, але паўсталая на глебе масавай культуры, і камерцыйнае мастацства. З гэтага свабода ўзору 80-х стала для беларускага мастацства выпрабаваннем не менш жорсткім, чымсьці стагнацыя 60-х. Твор мастацства перастаў быць “ідэалагічны прадуктам” і ператварыўся ў звычайны тавар. Для культуры гэта было шокам. Многія з тых, хто яшчэ нядаўна наракаў на адсутнасць свабоды ў мастацкай творчасці, скарысталі паслабленне рэжыму дзеля камерцыяналізацыі сваёй прафесіі.

Калі Пушкін з дыпломам у кішэні распачаў самастойнае творчае жыццё, камерцыялізацыя мастацства сталася ўжо звыклай з’явай. Але мастак абраў не грошы, а творчасць. З гэтага вялікага багацця, у адрозненні ад менш таленавітых, але больш спрытных, ён дагэтуль не мае – затое імя сваё за гэты час у беларускім мастацстве сцвердзіў грунтоўна.

Найперш ён “давёў да звону” сваё мастацтва хэпенінг-перформансу. Ягоныя перформансы заўжды прысвячаюцца тэмам, якія хвалююць многіх людзей. “Шляхам Святога Язафата” – гэта праблема стаўлення да уніі, рэлігійнай талерантнасці, заходній арыентацыі нашай культуры і палітыкі. Язафат Кунцэвіч, ахвяра непрыхаванага гвалту і цынічнай палітыкі, дагэтуль не рэабілітаваны ў беларускай гісторыі; нацыя не асудзіла забойцаў, не вынесла ім мэральнага прысуду. “Ліпеньская раніца генерала Дудаева” – праблема нашага стаўлення да грамадзянскай вайны ў РФ. Ужо некалькі стагоддзяў Расія не можа развязаць каўказскі вузел. Перформансам ушанаваў Алеся Пушкін і памяць ахвяраў Нямігі 1999 года. Апошні з ягоных перформансаў прысвечаны героям вызвольнага руху Міхалу Вітушку і Усеваладу Родзьку. Ну, і асобным радком трэба згадаць перформанс калія былога Дома ЦК КПБ...

Соц-артаўскі кірунак прысутнічае і ў станковых творах Алеся Пушкіна. Але самай важнай справай апошнім часам ён лічыць манументальнае мастацтва. Алеся Пушкін маўрыць пра той час, калі ягоныя жорсткія перформансы ды іншыя творы з выразным нацыянальна-вызваленчым зместам стануць непатрэбнымі. “Я хачу, каб мяне ведалі як мастака, які распісвае храмы”, – кажа Алеся Пушкін. Шмат хто сёння хацеў бы не змагацца за Незалежнасць, а проста жыць і спакойна рабіць сваю справу.

На працягу апошніх гадоў мінская публіка мела магчымасць пабачыць персанальныя выставы, прымеркаваныя да юбілеяў мэтраў беларускага мастацтва. Не ставячы пад сумнёў каштоўнасць творчасці мастакоў старэйшага пакалення, хацеў бы падзяліцца адным назіраннем. Пасля прагляду кожнай такой выставы ўзнікала пачуццё, што юбіляр усё жыццё заганяў сябе ў нейкія рамкі. Нібыта ён ад пачатку ведаў, што не для яго Луёр і Музей Гугенхайма, што ягоная “столь” – маскоўскі Манеж. Адсюль адпаведныя тэматыка, вобразы, агульны лад і настрой. Жыццё, рэчаіснасць прымушала гэтых, падкрэслі, выдатных майстроў сцішваць свае амбіцыі, ведаць сваё месца ў іерархіі і не выторквачца

без дазволу. Пакаленне Алеся Пушкіна шчаслівейшае ўжо з таго, што мастакам цяпер не трэба хаваць свае амбіцыі і маскаваць свае намеры пад немаведама кім прыдуманую “беларускую сціпласць”.

Калі Аляксандру Сяргеевічу Пушкіну было гадоў, колькі зараз Алеся Пушкіну, ён, прааналізаваўшы сваю творчасць, падвёў рахунак:

- 1) “Я памятник себе воздвиг нерукотворный, к нему не зарастёт народная тропа..”;
- 2) “И славен буду я, доколь в подлунном мире жив будет хоть один пиит...”;
- 3) “Слух обо мне пройдёт по всей Руси великой...”

Алеся Пушкін пра свае амбіцыі пакуль маўчыць. Але калі і надалей ён будзе рабіць тоё, што рабіць, дык у яго будуць падставы аднойчы працытаваць беларускага паэта Уладзіміра Жылку, які сказаў:

Увесь я не памру, нятленнымі дарамі
Найлепшае з мяне запэўніць мой прасыцяг,
Пакуль Пагоні меч зіхціць на Вострай браме,
І рух нясе наш бел-чырвона-белы съцяг.

Бо свядома ці падсвядома на гэтую ідэю Алеся працуе з таго моманту, як упершыню ўзяў у рукі аловак.

(“Дзеяслоў”, красавік 2003 г.)